

Wie de leerling liefheeft, kastijdt hem

Wie de leerling liefheeft, zo heet het recente boek van Astrid Boon, die als orthopedagoge verbonden is aan veertien middelbare scholen in Amsterdam en omgeving.¹ Zij heeft 't dan over klassenmanagement, en meer in het bijzonder over de bestrijding van normoverschrijdend gedrag van leerlingen. Volgens haar gaat men er te snel toe over lastige leerlingen de klas uit te sturen, te schorsen of zelfs naar het speciaal onderwijs te verwijzen. Er moeten volgens haar strakke grenzen worden gesteld, en als die na de nodige waarschuwing overschreden worden, moet de leraar het klassieke lik-op-stuk beleid voeren: laat ze, bij wijze van werkstraf, strafregels schrijven!²

Ik heb het boek nog niet gelezen. Maar dit recept werd eerder door haar geopperd in het Tijdschrift voor Leerlingbegeleiding (2005:2).³ Wat zij aanbeveelt is een straftoemeting die enerzijds een *vergeldende* werking heeft (een op het eerste gezicht zinledige werkstraf waarvoor de leerling veel vrije tijd moet offeren), maar die anderzijds een gedragstherapeutische, *resocialiserende* werking heeft: in de gedicteerde tekst van de strafregels beschrijft de leerling wat hij (zij) heeft gedaan, waarom dat niet goed is en in welke opzichten hij (zij) eigen gedrag moet veranderen. En dat alles twintig, veertig of zestig keer.

Het is volgens Astrid Boon belangrijk dat de *vergeldende* werking krachtig genoeg is, want anders gaat er *geen preventief effect* van uit. Het moet als een echte straf ervaren worden, die leerlingen in het vervolg graag willen ontlopen. Uit de klas sturen of schorsen (of papier-prikken op het schoolplein) heeft niet genoeg afschrikkende, preventieve werking en in het slechtste geval wordt die zogenaamde straf zelfs als een beloning ervaren (opschorting van aanwezigheids- en leerplicht, statusverhoging in de ogen van 'peers'). Een korte vrijheidsstraf (nablijven) is voor vele leerlingen evenmin een afschrikwekkend perspectief.

Verder wijst Astrid Boon op het risico dat leraren de ineffectiviteit van hun strafmaatregelen trachten te compenseren door boosdoeners in het vervolg onheus en vernederend te behandelen. Na de vergelding via een forse werkstraf daarentegen, kunnen leraar en leerling elkaar weer recht in de ogen kijken en met een schone lei voortgaan.

Ik zou de volgende kanttekeningen bij het recept van Astrid Boon willen maken.

1. Is de werkstraf 'strafregels schrijven' inderdaad een volwaardig alternatief voor uit de klas sturen of schorsen? Volgens mij niet in alle opzichten, want het 'strafrecht' van de leraar kan mede tot doel hebben de belangen van de andere leerlingen (en van de leraar zelf) te *beschermen* tegen de gevolgen van deviant gedrag. Het kan zijn dat de boosdoener 'er uit moet' omdat deze de goede orde in de lessen verstoort.

2. Boon meent dat haar werkstraf, mits adequaat ingericht, ook als *leerstraf* kan fungeren. Als de leerling de gedicteerde tekst maar vaak genoeg herhaalt, zal hij zich aan het voorgeschreven gedrag conformeren. En de leraar kan dat effect uiteraard versterken door conformerend gedrag vervolgens uitdrukkelijk te prijzen en belonen. Maar de vraag rijst of de leraar misschien taakstraffen zou kunnen bedenken waarin het beoogde, resocialiserende effect van meet af aan, rechtstreeks wordt opgewekt. Bijvoorbeeld door hem rechtstreeks te confronteren met de negatieve gevolgen van zijn deviant gedrag, of door hem een training te bieden in het gewenste gedrag zodat hij de positieve gevolgen per omgaande ervaart.

3. Boon kiest het 'strafrecht' van de leraar als uitgangspunt, in plaats van de *herstelplicht* van de boosdoener. De herstelplicht houdt in dat de boosdoener de negatieve gevolgen van zijn deviant gedrag ongedaan moet maken en/of de aangerichte schade moet vergoeden. Het kan daarbij gaan om de negatieve gevolgen voor de leraar en de klasgenoten, maar ook om de negatieve gevolgen voor de boosdoener zelf. Bijvoorbeeld als straf voor luiheid: nablijven om extra huiswerk te maken, afgesloten met een individuele schriftelijke overhoring. De vergeldende werkstraf die door Boon wordt aanbevolen sluit op geen enkele wijze bij de remediërende plicht van de boosdoener aan (wat haar betreft is een belangrijk bestanddeel van het toegebrachte leed nou juist dat de opgedragen taak in de ogen van de betrokkene volstrekt zinledig is!).

4. De werkstraf die door Boon wordt aanbevolen, voldoet niet aan de eisen die in het strafrecht aan werkstraffen gesteld worden.⁴ In het strafrecht bestaat de werkstraf namelijk uit *nuttige* onbetaalde arbeid (bijvoorbeeld bij de Gemeentelijke Plantsoendienst). Door zijn onbetaalde arbeid geeft de delinquent aan de samenleving een substantiële schadevergoeding voor de inbreuk die hij op haar rechtsorde gepleegd heeft. Daarmee voldoet hij in elk geval indirect aan zijn herstelplicht.

In de navolgende casus zal ik proberen de verschillende opties te verduidelijken.

Leerling X heeft zich herhaalde malen aan vandalisme schuldig gemaakt. De laatste keer liep het de spuigaten uit: hij heeft het toetsenbord van een schoolcomputer onklaar gemaakt door er kauwgum in te wurmen.

a) Astrid Boon vindt dat hij een zinledige werkstraf moet krijgen. Schrijf zestig keer de volgende tekst: *Ik heb een computer, eigendom van de school, onklaar gemaakt, waardoor schade wordt toegebracht aan de school en medeleerlingen belemmerd worden in het uitvoeren van hun opdrachten. Als ik me gefrustreerd voel, moet ik daar wat aan doen, en zorgen dat anderen daar niet de dupe van worden.* En lever deze opdracht vervolgens in, met een handtekening van je ouders erop!

b) Collega's van Astrid vinden dit een adequate straf, maar willen de boosdoener bovendien een maand lang de toegang tot het computerlokaal ontzeggen: niet alleen om hem te straffen, maar ook om herhaling de eerstkomende tijd te voorkomen.

c) Eén collega bepleit dat hem een *leerstraf* wordt opgelegd: hij wordt voorwaardelijk geschorst en om die schorsing te ontlopen, moet hij als extra huiswerk een boekje bestuderen over de werking van toetsenborden en daarover met vrucht een proefwerk afleggen.

d) De afdelingscoördinator is het met die voorwaardelijke schorsing eens, maar vervangt de leerstraf door een *remediërende straf*: drie middagen nablijven om alle tien toetsenborden van het computerlokaal schoon te maken.

e) Sommige leerlingen zijn overigens van mening dat een opdracht tot het verwijderen van alle kauwgomplekken op de tegels van het schoolplein een adequatere straf zou zijn geweest om zijn *inbreuk op de schoolcultuur* te vergoeden.

Naar mijn gevoel zijn de opties c. t/m e. effectiever. Het belangrijkste voordeel van optie a. is dat deze minder arbeidsintensief voor de school is. Optie b. is niet onzinnig, maar staat op gespannen voet met de missie van de school. Het risico is groot dat de betrokkene door deze bijkomende straf belemmerd zal worden in zijn schoolvorderingen. Welke opdrachten moeten hem gegeven worden om te voorkomen dat hij de vrijvallende tussen-uren in ledigheid doorbrengt?

Wes Holleman

weblog onderwijs 25-5-2007

www.onderwijsethiek.nl

¹ <http://www.rozenbergps.com/index.php?frame=boek.php&item=860>. Een artikel betreffende dit boek is verschenen in de Onderwijsbijlage van *NRC-Handelsblad* onder de titel 'Kabaal in de klas' (Brigit Kooijman, 12-5-2007).

² Ik hanteer de term *werkstraf* hier in de betekenis die in het strafrecht gebruikelijk is: een taakstraf welke niet gepaard gaat met opsluiting (zoals in een *vrijheidsstraf*), maar welke bestaat in onbetaalde arbeid die de delinquent vrije tijd kost en die hem/haar (anders dan een resocialiserende *leerstraf*) geen baten oplevert. Zowel de werkstraf als de leerstraf behoren tot de taakstraffen.

³ <http://leerlingzorgvo.kennisnet.nl/archief/denvs-nvlen2005/eigenaardiggedrag>. Zie ook de artikelen die Nico ter Linden (Vioscoop) en Denise Hoogland (De Telegraaf) toentertijd daaraan hebben gewijd: <http://www.vios-amsterdam.nl/data/assets/VIOSCOOP%2017%20-%20pagina's%2016-28.pdf> en http://www.telegraaf.nl/vrouwenrelatie/26874331/ik_mag_niet....html.

⁴ Men kan zich tevens afvragen hoe Boons werkstraf zich verhoudt tot de verplichtingen die Nederland is aangegaan in het kader van het Verdrag inzake de Rechten van het Kind. Art. 28.2 luidt: *De Staten die partij zijn, nemen alle passende maatregelen om te verzekeren dat de wijze van handhaving van de discipline op scholen verenigbaar is met de menselijke waardigheid van het kind en in overeenstemming is met dit Verdrag.* URL: <http://www.unicef.nl/unicef/show/id=47358>. Heeft een zinledige werkstraf niet vooral een vernederende functie? In dat geval is deze straf in strijd met de menselijke waardigheid.